

Důsledky procesu suburbanizace pro sociální a demografickou strukturu obyvatel suburbii

Proces suburbanizace s sebou přináší změny ve fyzickém i sociálním prostředí obcí. Často jsou v této souvislosti zmiňovány zejména dopady suburbánního vývoje spojené s proměnou urbanistické struktury a architektonického rázu sídel, s dopravními problémy, nebo s riziky pro přírodní prostředí a krajinu. Významnými jsou však i důsledky tohoto procesu, které jsou spojeny s proměnou sociální a demografické struktury obyvatelstva zázemí měst. Nově přichází se od dosavadních obyvatel totiž odlišují svým věkem, rodinnou situací, dosaženým vzděláním či ekonomickým postavením.

Na příkladu Středočeského kraje jsou prezentovány rozdíly ve vývoji suburbánního zázemí hlavního města a ostatních (především venkovských) částí kraje a důsledky příchodu nových obyvatel pro demografický vývoj území na příkladu obvodů obcí s rozšířenou působností (dále jen ORP). Ačkoliv proces suburbanizace v posledních letech probíhá i v zázemí menších měst Středočeského kraje, zázemí Prahy zůstává místem s nejintenzivnějšími projevy jeho důsledků.

Vývoj počtu obyvatel a základních demografických ukazatelů

Většina obvodů obcí s rozšířenou působností Středočeského kraje zaznamenala od začátku 90. let 20. století růst počtu obyvatel (viz obrázek). Ovšem ne všechny ORP rostly se stejnou intenzitou, výrazný je rozdíl mezi suburbánními oblastmi v zázemí hlavního města a oblastmi vzdálenějšími (Ouředníček 2003). Největších přírůstků obyvatel ve sledovaném období dosáhly ORP Lysá nad Labem, Černošice, Říčany a Brandýs n. L. - Stará Boleslav. Naopak úbytek v počtu obyvatel zaznamenaly dlouhodobě depopulační oblasti na hranicích

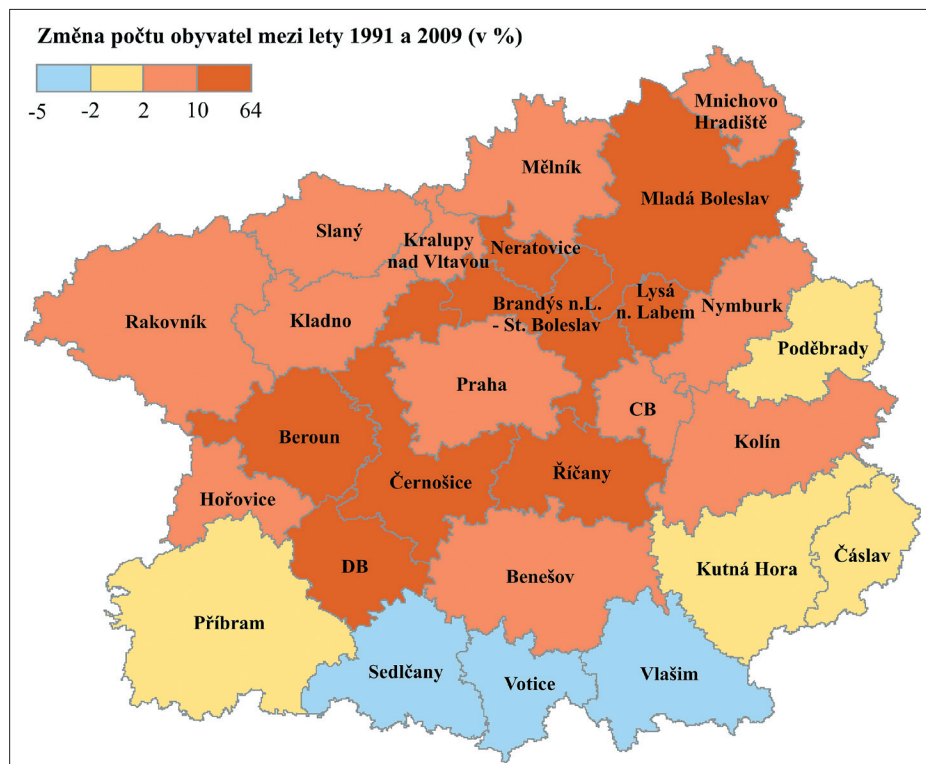
s Vysočinou a Jihočeským krajem, na tzv. vnitřní periferii (ORP Votice, Vlašim a Sedlčany).

Růst nebo pokles počtu obyvatel ovlivňují dva základní demografické procesy – přirozená měna (srovnává počty narozených a zemřelých) a migrace (bilance přistěhovaných a vystěhovaných). V případě oblastí v suburbánním zázemí Prahy hraje velmi důležitou roli migrace obyvatel. Hodnoty hrubých měr migračního salda (rozdíl přistěhovaných a vystěhovaných vztážený na 1000 obyvatel) jsou nejvyšší právě v ORP sousedících s Prahou: Černošicích, Říčanech a Brandýse n. L. – Staré Boleslavi. Velký počet přistěhovaných obyvatel je ovlivněn především výstavbou nových rodinných a bytových domů. Bytová výstavba byla velmi rozsáhlá a mezi lety 1997 a 2008 bylo dokončeno v uvedených čtyřech obvodech dohromady 23 tisíc bytových jednotek. Specifickým případem je obvod ORP Lysá nad Labem. Můžeme v něm pozorovat prudký nárůst počtu obyvatel, který však není způsoben výstavbou nových bytů (těch zde bylo postaveno poměrně málo). Tuto odchylku způsobuje město Milovice, které

bylo dříve obýváno sovětskými vojáky, kteří po roce 1991 z města odešli. V posledních letech však probíhala rozsáhlá revitalizace opuštěných panelových domů, které tak postupně nabízejí možnost bydlení novým obyvatelům.

Také z pohledu přirozené měny obyvatelstva jsou vidět značné odlišnosti. Nejvyšší hrubé míry přirozeného přírůstku dosahuje ORP s obecně vysokými přírůstky počtu obyvatel, tedy oblasti v suburbánním zázemí Prahy (Ouředníček 2007). Mezi stěhujícími se do obcí v zázemí velkých měst je totiž velký podíl mladých lidí (Novák, Ouředníček 2011). Nárůst úrovně porodnosti je navíc podpořen tím, že populačně silné ročníky narozené v 70. letech 20. století přicházejí do reprodukčního období a zakládají rodiny (Puldová, Ouředníček 2011). Mezi oblastmi nejvíce rostoucí přirozenou měnou obyvatel patří ORP Lysá nad Labem, Černošice, Brandýs n. L. - Stará Boleslav a Říčany. Naopak úbytek obyvatel přirozenou měnou nalezneme ve vzdálenějších ORP, především v jižní části Středočeského kraje (Vlašim, Kutná Hora). Úbytek počtu obyvatel je v těchto oblastech způsoben nejen nízkou úrovní porodnosti, ale také starší věkovou strukturou populace a návaznou vyšší úrovní úmrtnosti.

Vývoj počtu obyvatel v obvodech obcí s rozšířenou působností ve Středočeském kraji

Zdroj: Český statistický úřad (2009a)

Proměna věkové struktury

V důsledku příchodu nových obyvatel dochází ke ztelné proměně věkové struktury obyvatel. Pro migraci do zázemí měst je typické, že se sem stěhují především mladé rodiny, které v této fázi životního cyklu hledají vhodné místo pro život (Puldová, Novák 2008). Statistická data ukazují, že nejvíce přistěhovaných do okresů Praha-východ a Praha-západ jsou mladí lidé ve věku od 25 do 34 let a jejich děti do 9 let (dohromady tvoří zhruba polovinu všech přistěhovaných), méně pak ve starším věku od 35 do 65 let.

Rozdílný dopad demografických procesů na věkovou strukturu obyvatel v jednotlivých územích je zřejmý například v odlišných podílech dětí do 14 let a seniorů starších 65 let. V oblastech v suburbánním zázemí Prahy je typický vysoký podíl dětí (mezi 16–17 %) a nízký podíl lidí nad 65 let (okolo 12–13 %). V ostatních částech Středočeského kraje, zejména na tzv. vnitřní periferii, je podíl dětí v populaci ztelně nižší (13–14 %) a procento seniorů naopak vyšší (15–17 %). Středočeský kraj tak prochá-

ČÍSLA HOVOŘÍ

Proměna demografické a sociální struktury obyvatel v některých obvodech obcí s rozšířenou působností Středočeského kraje v kontextu suburbanizačního procesu

Obvod obce s rozšířenou působností	Počet obyvatel (2009)	Změna počtu obyvatel (1991–2009; v %)	Intenzita bytové výstavby (1997–2008)	Hrubá míra přirozeného přírůstku (2009; v ‰)	Hrubá míra migračního salda (2009; v ‰)	Podíl dětí do 14 let (2007; v %)
Lysá nad Labem	21 482	64	1,6	10,5	19,2	18,7
Černošice	116 730	57	8,6	7,5	31,2	16,9
Říčany (RC)	54 210	44	5,4	4,5	34,4	16,7
Brandýs nad Labem-Stará Boleslav	87 006	35	6,8	6,1	35,5	15,8
...
Sedlčany	22 131	-3	1,1	-0,6	5,2	14,6
Votice	12 159	-4	1,2	-0,6	10,5	14,2
Vlašim	25 835	-5	1,0	-1,7	2,0	14,2
Praha	1 249 026	3	2,4	1,7	11,0	12,1
Středočeský kraj	1 247 533	12	2,4	2,0	11,6	14,8
Česká republika	10 506 813	2	1,5	1,0	2,7	14,2

Poznámka: Do tabulky byly zařazeny pouze obvody s největšími přírůstky a úbytky počtu obyvatel mezi lety 1991–2009. Tabulka obsahující všechny obvody a ostatní ukazatele a další zdroje dat jsou ke stažení na www.geography.cz. *Průměrná roční intenzita bytové výstavby, počet bytů na 1000 obyvatel

Zdroj dat: Český statistický úřad, Quattro CZ

zí procesem významné polarizace věkové struktury mezi suburbánními oblastmi Prahy a územími na hranici kraje (Puldová, Ouředníček 2011). A při srovnání suburbánního zázemí s Prahou, kde tradičně bydlí průměrně starší obyvatelstvo (ČSÚ 2003), jsou rozdíly ve věkovém složení obyvatel dokonce větší.

Proměna vzdělanostní struktury

V důsledku procesu suburbanizace se rovněž proměňuje vzdělanostní struktura obyvatelstva. V období socialismu totiž zázemí patřilo k územím s nízkou úrovní vzdělanosti, zejména v porovnání s jádrovými městy. Díky migraci vysokého podílu vysokoškolsky vzdělaných obyvatel v současnosti dochází k vyrovnávání úrovně sociálního statusu (Ouředníček, Novák 2011). Polarizace, která panovala mezi městem a venkovem, se tak transformuje v rozdíly mezi metro-

politními areály (městy a jejich zázemími) a ostatními venkovskými oblastmi. Tento trend potvrzuje příklad ORP Černošice, kde byl již v roce 2001 podíl osob s vysokoškolským vzděláním přes 11 %. Naopak podíl vysokoškoláků ve vzdálenějších obcích, odkud vzdělanější obyvatelé spíše nadále odcházejí, v některých případech nedosahuje ani 5 %.

Důsledky proměny sociální a demografické struktury obyvatel

Proces suburbanizace výrazně ovlivňuje sociální a demografické složení obyvatel dotčených území. Hodnocení dopadů procesu pro život v obci je však dvojaké. Na jedné straně dochází k pozitivnímu procesu omlazení věkové a posílení vzdělanostní struktury v oblastech, které do 80. let patřily k nepodporovaným a zanedbávaným územím České republiky a mladí lidé z nich odcházeli za studiem i prací do měst (Ou-

ředníček 2003). Omlazení přináší do místní komunity nové impulsy a obohacuje společenský život. Příchod vzdělaných lidí může posílit lidský a sociální kapitál a umožnit lepší fungování celé obce.

Na druhé straně však příchod nových obyvatel znamená ve většině případů pro obecní pokladnu zátěž, a to i přes to, že se díky zvýšenému počtu trvale hlášených obyvatel zvedají její příjmy. V důsledku překotného a nepromyšleného rozvoje bytové výstavby se mohou projevit nedostatečné kapacity technických sítí (např. čističky odpadních vod nebo vodojemu) nebo dopravní problémy. S proměnou demografické struktury obyvatel suburbií jsou však spojeny především problémy se sociální infrastrukturou (Ouředníček 2007, Puldová, Novák 2008). Ta nemusí vyhovovat požadavkům měnícího se obyvatelstva, ať už jde o nedostatečné kapacity lékařských ordinací či škol, nebo možností trávení volného času. Přestože Středočeský kraj jako celek zaznamenal v letech 1995–2007 úbytek dětí ve věku 3–14 let, v suburbánních obcích absolutní počet dětí v tomto věku významně roste. Tyto obce v současnosti řeší problémy spojené s nedostatečnou kapacitou či absencí mateřských a základních škol: například ve školním roce 2007/2008 v ORP Černošice připadalo na 100 míst v mateřské škole 142 dětí přihlášených zde k trvalému pobytu. Naopak v postupně stárnoucích oblastech vzdálenějších od (větších) měst je zachování fungujících sociálních institucí problémem kvůli nedostatku dětí.

Petra Puldová, PrF UK v Praze
puldova@natur.cuni.cz

Jana Jichová, PrF UK v Praze
jichova2@natur.cuni.cz

Autorky děkují za finanční podporu projektu č. SP-4i5-212-07 „Suburbánní rozvoj, suburbanizace a urban sprawl v České republice: omezení negativních důsledků na životní prostředí“, Resortní program výzkumu v působnosti MŽP ČR.

Consequences of the Suburbanization Process on the Social and Demographic Structure of Suburbia's Residents. Suburbanization is one of the most important processes influencing the development of cities and their hinterlands in the Czech Republic. The process causes changes in both the physical and social environments of suburban municipalities. In this article, we focus on the process' impacts on the social and demographic structure of populations in the hinterland of large cities. Using the example of the Central Bohemia Region, we demonstrate different development trajectories of populations in the suburban zone of Prague (affected by strong immigration) and in other parts of region.

LITERATURA A ZDROJE DAT:

- NOVÁK, J., OUŘEDNÍČEK, M. (2011): Migrace mladých lidí. In: Ouředníček, M., Temelová, J., Pospíšilová, L. (eds.): Atlas sociálně prostorové diferenciacie České republiky, Karolinum, Praha.
- OUŘEDNÍČEK, M. (2003): Suburbanizace Prahy. Sociologický časopis 39, č. 2, str. 235–253.
- OUŘEDNÍČEK, M. (2007): Differential Suburban Development in the Prague Urban Region. Geografiska Annaler: Human Geography 89B, č. 2, s. 111–125.
- OUŘEDNÍČEK, M., NOVÁK, J. (2011): Migrace vysokoškoláků. In: Ouředníček, M., Temelová, J., Pospíšilová, L. (eds.): Atlas sociálně prostorové diferenciacie České republiky, Karolinum, Praha.
- PULDOVÁ, P., NOVÁK, J. (2008): Suburbanizace a sociální prostředí. In: Ouředníček, M. (ed): Suburbanizace.cz. Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta, katedra sociální geografie a regionálního rozvoje a Urbánní a regionální laboratoř, Praha, s. 41–53.
- PULDOVÁ, P., OUŘEDNÍČEK, M. (2011): Rezidenční suburbanizace. In: Ouředníček, M., Temelová, J., Pospíšilová, L. (eds.): Atlas sociálně prostorové diferenciacie České republiky, Karolinum, Praha.
- ČSÚ (2003): Vývoj věkové struktury obyvatelstva a její tendence. Praha, Český statistický úřad. Dostupné on-line na <http://www.czso.cz/csu/2003edicniplan.nsf/p/4109-03> [28. 11. 2010].